

บทที่ ๔

การวิเคราะห์อุตสาหกรรมหมู่บ้าน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นรายประเภ

ในบทที่ ๓ ได้กล่าวถึงนโยบายการพัฒนาชนบท การพัฒนาอุตสาหกรรม รวมทั้งโครงสร้างของอุตสาหกรรมที่มีอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งจะเห็นได้ว่ามีนโยบายและโครงการพัฒนาชนบท โดยเฉพาะการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งถือได้ว่าเป็นภูมิภาคที่มีรายได้ต่ำสุด ได้กระทำมาเป็นเวลากว่า ๓๐ ปี หลายโครงการก็ได้ปฏิบัติต่อเนื่องมาจนทุกวันนี้ ในด้านอุตสาหกรรมรัฐบาลได้พยายามส่งเสริมมาตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๒๐ โดยตั้งเป้าหมายให้เป็นแหล่งจ้างงาน และแหล่งรายได้ของประชาชน ซึ่งอาจจะเป็นรายได้ที่ดีกว่ารายได้จากภาคการเกษตรในชนบท แต่เป็นที่น่าเสียดายว่านโยบายและโครงการส่งเสริมอุตสาหกรรมที่ผ่านมามีผลที่ตกถึงมือชาวชนบท ด้านการพัฒนารายได้ น้อยมาก สัดส่วนของจำนวนอุตสาหกรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีน้อยมากเมื่อเทียบกับจำนวนอุตสาหกรรมในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ถึงแม้ว่าตามแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๗ จะได้กำหนดให้มีการส่งเสริมอุตสาหกรรมชนบทรวมทั้งอุตสาหกรรมหมู่บ้านอันเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาชนบทด้วยก็ตาม รายละเอียดของการปฏิบัติและผลของการปฏิบัติก็ยังไม่ชัดเจน รวมทั้งอุตสาหกรรมหมู่บ้านที่ต้องการส่งเสริมก็อาจมีการเข้าใจที่แตกต่างกันไป แต่อาจอนุมานได้ว่า อุตสาหกรรมหมู่บ้านหรืออุตสาหกรรมขนาดเล็กในชนบทเป็นเป้าหมายของการพัฒนาชนบทแนวใหม่ ซึ่งต้องทำความเข้าใจและศึกษาในรายละเอียดกันต่อไป จุดสำคัญของการศึกษานี้ดังที่กล่าวแล้วว่ามุ่งศึกษาเพื่อสนับสนุนแนวทางการพัฒนาอุตสาหกรรมในหมู่บ้านชนบท เพื่อให้ผู้วางแผนและผู้กำหนดนโยบายได้ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาต่อไป เพื่อให้ผลประโยชน์เกิดแก่ชาวบ้านในชนบทโดยตรง สอดคล้องตามจุดประสงค์ ในการลดช่องว่างระหว่างรายได้ระหว่างชาวเมืองกับชาวชนบท และระหว่างคนในภูมิภาคต่างๆให้มีความแตกต่างกันน้อยที่สุดด้วย

ในบทนี้จะ เป็นการวิเคราะห์ธรรมชาติของอุตสาหกรรมขนาดเล็กในชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งเป็นอุตสาหกรรมที่เรียกได้ว่าเป็นอุตสาหกรรมหมู่บ้านจริงๆ โดย

แบ่งการวิเคราะห์เป็นรายประเภทของอุตสาหกรรมรวมทั้งเป็นรายอุตสาหกรรมด้วย ซึ่งมีทั้งการวิเคราะห์ในแง่ธุรกิจ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในท้องถิ่นที่ทำ อุตสาหกรรม ผลกระทบของอุตสาหกรรมเหล่านั้น รวมทั้งแนวโน้มในอนาคตด้วย ซึ่งเป็น การใช้เทคนิคการวิเคราะห์เชิงพรรณนา เพื่อให้เห็นภาพของอุตสาหกรรมหมู่บ้านในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือที่มีอยู่ในเชิงมหภาค ก่อนที่จะเข้าสู่การวิเคราะห์เชิงปริมาณที่จะ กล่าวในบทที่ ๕ ถึงบทที่ ๗ ต่อไป

อุตสาหกรรมหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีมากมายหลายชนิดและหลาย ประเภท แต่ละชนิดและแต่ละประเภทก็มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันไป การวิเคราะห์ ที่จะกล่าวต่อไปนี้จะวิเคราะห์แยกประเภทตามหลักเกณฑ์ที่ได้กล่าวไว้ในระเบียบวิธีวิจัยใน บทที่ ๒ แล้ว

๔.๑ กลุ่มอุตสาหกรรมพื้นบ้าน

จากที่ได้อธิบายลักษณะของอุตสาหกรรมในกลุ่มนี้ตามที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้แล้วใน บทที่ ๒ ว่า อุตสาหกรรมในกลุ่มนี้หมายถึงอุตสาหกรรมที่มีมานานแล้วในท้องถิ่น และมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น การวิเคราะห์ในบทนี้จะเป็นการวิเคราะห์อุตสาหกรรมประเภทนี้ในภาพรวมควบคู่ไปกับการวิเคราะห์เป็นรายอุตสาหกรรม ซึ่งวิธีนี้จะทำให้ ภาพรวมของการวิเคราะห์ได้ดีกว่า อุตสาหกรรมในกลุ่มนี้ได้แก่ อุตสาหกรรมทำหมอน อุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผา อุตสาหกรรมทอผ้า อุตสาหกรรมเครื่องทองเหลือง และ อุตสาหกรรมทำเสื้อ ซึ่งจากข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนามวิเคราะห์ได้ดังนี้

ก) อุตสาหกรรมทำหมอน

✓ อุตสาหกรรมชนิดนี้เป็นอุตสาหกรรมพื้นบ้านที่เปรียบเหมือนสัญลักษณ์ของภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ หมอนที่ทำกันมากในภาคนี้เรียกกันว่าหมอนขิดหรือหมอนขาว ด้วยว่าใช้ผ้าทอลายขิดซึ่งเป็นลายทอพื้นบ้านอีสานเป็นริ้วห่อหุ้ม และทำเป็นรูปทรง ๓ เหลี่ยม คล้ายขวาน แต่ดั้งเดิมชาวอีสานนิยมทำหมอนชนิดนี้ไว้ใช้ในครัวเรือนใช้นั่งพิงกับพื้น หรือใช้ถวายพระ แต่ต่อมาได้มีการผลิตเพื่อขายและผลิตจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆจนกลายเป็นอุตสาหกรรมที่ทำรายได้ให้กับผู้ผลิตพอสมควร ทั้งการผลิตเพื่อการจำหน่ายในท้องถิ่น ใกล้เคียง ผลิตแล้วส่งไปจำหน่ายยังภูมิภาคอื่นๆ รวมทั้งการส่งไปจำหน่ายต่างประเทศ

บ้านศรีฐาน เป็นแหล่งผลิตหมอนชนิดแหล่งใหญ่ของภาคอีสาน มีการวิวัฒนาการจากการผลิตจากดั้งเดิมขนาดเล็ก รูปแบบเดียว มาเป็นการผลิตที่มีหลายรูปแบบ และหลายขนาดในปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้า และเพื่อการดึงดูดลูกค้าจากต่างถิ่น

บ้านศรีฐาน ตำบลศรีฐาน อำเภอป่าดัว จังหวัดยโสธร อยู่ห่างจากตัวจังหวัดยโสธรประมาณ ๒๒ กิโลเมตร ชาวบ้านในหมู่บ้านแห่งนี้ประมาณว่ากว่าร้อยละ ๖๐ เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมทำหมอนในหมู่บ้าน ซึ่งมีครัวเรือนในหมู่บ้านทั้งหมดมากกว่า ๑,๐๐๐ ครัวเรือน อุตสาหกรรมชนิดนี้ส่วนใหญ่ทำโดยสตรี ส่วนสมาชิกของหมู่บ้านและครัวเรือนที่เป็นชายยังคงมีอาชีพหลักในการเกษตร การรับจ้าง การทำงานก่อสร้างในเมืองแบบไปกลับ รวมทั้งการไปทำงานต่างถิ่น อุตสาหกรรมชนิดนี้มีผู้เกี่ยวข้องทั้งที่เป็นแม่บ้าน เด็ก และผู้สูงอายุในหมู่บ้าน ด้วยว่าเป็นอุตสาหกรรมที่ไม่ต้องใช้แรงงานมาก สามารถทำอยู่กับบ้านได้ ดังนั้นจึงเป็นโอกาสอันดีสำหรับผู้สูงอายุที่จะมีงานทำและมีรายได้ช่วยเหลือครอบครัวของลูกหลาน หรือแม้แต่ช่วยเหลือตนเองในกรณีที่อยู่อย่างอิสระ ผู้ที่อยู่ในวัยหนุ่มสาวสามารถทำส่วนประกอบของหมอนในส่วนที่ต้องใช้สายตาและฝีมือในการเย็บตัวหมอน ส่วนผู้สูงอายุที่ไม่สามารถใช้สายตาได้ดึ้นก็จะทำในส่วนของการยัดไส้หมอนด้วยนุ่น

และฟาง หากพิจารณาในประเด็นการให้โอกาสคนมีรายได้ อุตสาหกรรมนี้เป็นอุตสาหกรรมที่ค่อนข้างดีในแง่ของการให้โอกาสแก่สมาชิกของครอบครัวและชุมชนทุกคนได้มีโอกาสทำงานและมีรายได้สำหรับผู้ที่ต้องการอยากทำงาน ซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่อบอุ่นแบบหนึ่งในชนบท

ในหมู่บ้านศรีฐานมีผู้ประกอบการซึ่งเป็นเจ้าของอุตสาหกรรมประมาณ ๕ ราย ซึ่งเป็นผู้รับซื้อผลิตภัณฑ์จากชาวบ้าน และจัดหาวัสดุจำพวกด้าย เข็ม ผ้าทอ นุ่น ฟาง ฯลฯ และเป็นผู้รับผิดชอบในการจำหน่ายหรือติดต่อผู้ค้าส่งจากแดนไกลด้วย ผู้ประกอบการแต่ละรายมีรถขนส่งผลิตภัณฑ์รายละ ๒-๓ คันเพื่อส่งสินค้าที่เป็นผลิตภัณฑ์ที่ทำขึ้นในหมู่บ้านไปยังจังหวัดในภูมิภาค และจังหวัดในภูมิภาคอื่นๆ นอกจากนั้นผู้ประกอบการยังมีบทบาทในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ รูปแบบผลิตภัณฑ์ รวมทั้งการพัฒนากระบวนการผลิตของตนเอง เพื่อให้ทันสมัยตอบสนองความต้องการของตลาดได้ด้วย ในบทบาทเหล่านี้หากจะถือว่าเป็นความสามารถของผู้ประกอบการแต่ละรายก็อาจไม่ถูกต้องทั้งหมด แต่หากวิเคราะห์บทบาทของผู้ประกอบการที่สามารถดำเนินบทบาทดังกล่าวได้ส่วนหนึ่งมาจากการติดต่อเชื่อมโยงระหว่างผู้ประกอบการในหมู่บ้านกับผู้ค้าส่งในกรุงเทพฯ และผู้ค้าส่งในเมืองใหญ่ๆ โอกาสในการรับรู้ความต้องการและการเปลี่ยนแปลงรสนิยมของลูกค้าผ่านผู้ค้าส่งและผู้ขายในเมือง ทำให้ผู้ประกอบการที่มีทักษะดีสามารถรับข้อมูลและความรู้ ความคิดเหล่านั้น มาปรับปรุง

และพัฒนาผลิตภัณฑ์ได้บ่อยๆ โอกาสของผู้ประกอบการเหล่านี้เป็นตัวสร้างและพัฒนาศักยภาพในการผลิตและพัฒนาผลิตภัณฑ์ได้อย่างดี กล่าวได้ว่าผู้ประกอบการในหมู่บ้านทั้งมีส่วนช่วยธุรกิจของพวกเขา และช่วยให้ชาวบ้านในหมู่บ้านมีอาชีพ และมีรายได้ด้วย หากไม่มีผู้ประกอบการที่พยายามจะพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อให้ถูกใจลูกค้าผู้ซื้อ จำนวนยอดขายอาจไม่ขยายตัวมากนัก ชาวบ้านที่ทำงานหรือเกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมเหล่านี้ก็จะพลอยมีรายได้ไม่น้อยตามไปด้วย แต่ในแง่มุมมองกลับกัน ผู้ประกอบการที่แสดงบทบาทในการจัดหาวัตถุดิบในการผลิตให้ชาวบ้านตลอดจนรับซื้อผลิตภัณฑ์ที่ชาวบ้านทำเสร็จแล้ว และรับผิดชอบการขายทั้งหมด ในแง่นี้ ชาวบ้านอาจถูกพิจารณาว่าเป็นเพียงลูกจ้างของผู้ประกอบการก็ได้ คือเพียงรับค่าแรงที่ทำงานได้ต่อชิ้นเท่านั้น ถึงแม้บางรายจะใช้วิธีให้ชาวบ้านซื้อวัตถุดิบไปแล้วรับซื้อผลิตภัณฑ์กลับคืนในราคาสูงขึ้น แต่เมื่อหักส่วนต่างของราคาแล้ว ชาวบ้านก็จะได้รับกำไรเพียงแค่ว่าแรงงานของตนเองเท่านั้น

จากที่ได้วิเคราะห์ในเรื่องการมีบทบาทในการติดต่อกับผู้ค้าส่งภายนอก รวมทั้งผู้ค้าส่งจากต่างประเทศด้วย ทำให้ผลิตภัณฑ์ของบ้านศรีฐานสามารถส่งไปจำหน่ายยังตลาดต่างประเทศทำเงินเข้าประเทศไม่น้อย ตลาดต่างประเทศของสินค้าเหล่านี้ได้แก่ ญี่ปุ่น ซาลูดีอาระเบีย คูเวต และอเมริกา ซึ่งในอดีตผู้ค้าส่งจากประเทศเหล่านี้เคยติดต่อผ่านผู้ค้าส่งในกรุงเทพมหานคร แต่ภายหลังได้ติดต่อยังผู้ประกอบการในหมู่บ้านโดยตรง ซึ่งก็เป็นโอกาสอันดีสำหรับผลิตภัณฑ์จากหมู่บ้านที่สามารถนำออกไปสู่ตลาดโลกได้ อันมีอุตสาหกรรมหมู่บ้านจำนวนไม่มากนักที่สามารถทำได้ หากตลาดต่างประเทศขยายตัวก็จะหมายถึงผู้ผลิตสามารถขยายการผลิตและมีรายได้เพิ่มขึ้นด้วย การออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ผลิตในหมู่บ้านที่มีการเปลี่ยนแปลงไปส่วนหนึ่งก็ผลมาจากความต้องการของผู้บริโภคในต่างประเทศนี้เอง การผลิตหมอนชิดติดกับเบาะรองนั่งหีบได้หลายๆตอนเป็นความต้องการของผู้บริโภคในตลาดตะวันออกกลางที่นิยมนั่งเบาะแล้วพิงหมอนสามเหลี่ยมหรือหมอนขวาน จนภายหลังเมื่อมีการผลิตมากขึ้นตลาดในประเทศก็กลายเป็นที่นิยมไปด้วยเพราะชาวไทยสามารถใช้แทนที่นอนและที่นั่งไปได้พร้อมๆกัน แต่ตลาดต่างประเทศก็มีข้อจำกัดหลายประการ เป็นต้นว่า ผลิตภัณฑ์หมอนที่จะส่งไปจำหน่ายยังตะวันออกกลางต้องสะอาดปราศจากเชื้อราและฝุ่น ตลาดญี่ปุ่นมีข้อกำหนดที่ต้องใช้นุ่นใหม่ในการยัดไส้หมอนเท่านั้น ห้ามใช้นุ่นเก่ามาผลิตใหม่เพื่อป้องกันเชื้อรา และไร เป็นต้น

การเปิดตลาดต่างประเทศในลักษณะนี้หากวิเคราะห์ในเชิงปัจจัยที่ทำให้เกิดการส่งออก ปัจจัยหนึ่งที่เกิดขึ้นคือ การที่นโยบายของรัฐบาลในสมัยหนึ่งต้องการช่วยเหลือเกษตรกรในการขายผลผลิตทางการเกษตรในกรุงเทพมหานคร โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วย

เหลือเกษตรกรในชนบทให้สามารถจำหน่ายสินค้าได้ในราคาที่สูงขึ้น เพราะสามารถจำหน่ายแก่ผู้บริโภคโดยตรง ในอีกด้านหนึ่งก็เป็นการช่วยผู้บริโภคให้สามารถซื้อสินค้าในราคาถูกลงด้วยเพราะซื้อจากผู้ผลิตโดยตรง รัฐบาลโดยกระทรวงเกษตรได้จัดตั้งตลาดกลางสินค้าเกษตร หรือ ตลาด อตก. ซึ่งในระยะแรกที่ชาวบ้านของหมู่บ้านศรีฐานผลิตหมอนซิดก็ได้นำมาจำหน่ายที่ตลาดแห่งนี้ ในกรุงเทพมหานคร ซึ่งผู้ขายในกรุงเทพฯ มีความสนใจและรับซื้อไปขาย อันเป็นจุดเริ่มต้นของการเปิดตลาดสินค้าของชาวบ้านในกรุงเทพมหานคร เมื่อมีการติดต่อกันมากขึ้นระหว่างผู้ผลิตและผู้ขาย ก็มีการผลิตเพื่อส่งให้กับผู้ค้าส่งในกรุงเทพมหานครมากขึ้นๆ จนกลายเป็นธุรกิจที่เชื่อมโยงต่อเนื่องกันมา ผู้ค้าส่งในกรุงเทพมหานครที่มีประสบการณ์ในการส่งสินค้าออกจำหน่ายในต่างประเทศก็ได้อาศัยช่องทางตามความสามารถที่มีอยู่นำสินค้าออกไปจำหน่ายในต่างประเทศในที่สุด

ปัญหาของอุตสาหกรรมทำหมอนหลังจากมีการพัฒนาการผลิตจนสามารถจำหน่ายทำรายได้ให้แก่ชาวบ้านในหมู่บ้านอย่างมากมาย มีการเพิ่มการผลิตอย่างมากต่อเนื่องกันเป็นระยะเวลาหนึ่ง ปัญหาสำคัญที่อาจเป็นอุปสรรคในอนาคตก็คือ วัตถุดิบอุตสาหกรรมทำหมอนมีการใช้นุ่นเป็นจำนวนมากร่วมกับฟางข้าวในการทำไส้หมอน เป็นที่น่าสังเกตว่ารอบๆหมู่บ้านมีดินนุ่นน้อยมาก ดังนั้นการใช้นุ่นในการผลิตจึงต้องรับซื้อจากภายนอกซึ่งในระยะหลังๆราคานุ่นสูงขึ้นมาก กระทั่งกับต้นทุนการผลิตจึงมีการหันไปใช้นุ่นเก่านำมาปั่นใหม่ให้ฟูขึ้น มีโรงงานปั่นนุ่นท้ายหมู่บ้านอยู่หลายโรง โดยผู้ประกอบการแต่ละรายก็จะมีโรงปั่นนุ่นเป็นของตนเองรายละ ๑-๒ โรง กระนั้นก็ดีนุ่นเก่าภายหลังจากที่มีการผลิตมากขึ้น ปริมาณนุ่นเก่าก็เริ่มไม่เพียงพอ ผู้ประกอบการต้องเปลี่ยนยุทธวิธีในการหาวัตถุดิบ จากที่เคยรับซื้อกันในหมู่บ้าน แต่เมื่อความต้องการมีมาก ผู้ที่นำนุ่นเก่ามาขายมีน้อย จำเป็นที่ผู้ประกอบการต้องออกรับซื้อนุ่นเก่าในรูปของที่นอน หมอน ตุ๊กตา ที่มีไส้นุ่นเก่า ที่หมดสภาพการใช้งานแล้วจากหมู่บ้านต่างๆทั่วอีสาน โดยต้องใช้รถออกตะเวนซื้อตามหมู่บ้านต่างๆเพื่อมาทำการผลิต และนับวันนุ่นเก่าในลักษณะนี้ก็เริ่มหาซื้อยากขึ้นๆมีราคาแพงขึ้นๆเรื่อยๆ ฟางข้าวก็เช่นเดียวกันจากที่เคยเป็นของเหลือใช้ในนาข้าวหลังฤดูเก็บเกี่ยว หลังจากมีความต้องการมากเมื่อการผลิตมีมากขึ้น ฟางข้าวก็เริ่มขาดแคลน ประกอบกับตลาดบางแห่งไม่ยอมรับสินค้าที่สอดไส้ฟางข้าว เพราะถือว่าไม่สะอาด

ปัญหาดังกล่าวนับเป็นปัญหาใหญ่ของอุตสาหกรรมดังกล่าวพอสมควร นอกจากปัญหาเรื่องวัตถุดิบแล้ว ปัญหาทางด้านรายได้ของชาวบ้านที่เป็นผู้ผลิตก็เริ่มลดลง หลังจากที่มีการผลิตมาก มีผู้ผลิตที่เป็นชาวบ้านมากขึ้น ผู้ประกอบการที่ไม่สามารถเพิ่มราคาของผลิตภัณฑ์ในตลาดได้ ได้หันมาลดต้นทุนโดยการลดค่าแรงผู้ผลิตแทนซึ่งจะได้วิเคราะห์ในบทที่ ๕ ต่อไป

ปัญหาเหล่านี้สมควรที่ผู้กำหนดนโยบายต้องหาทางช่วยเหลือและกำหนดนโยบายเพื่อสนับสนุนให้อุตสาหกรรมดังกล่าวนี้มีอนาคตต่อไป

ข) อุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผา

อุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผาถือได้ว่าเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมาช้านาน เครื่องปั้นดินเผาเดิมใช้ เป็นเครื่องครัวของชาวอีสาน แต่ในระยะหลังถูกทดแทนด้วยเครื่องครัวอลูมิเนียมและพลาสติก ความนิยมในเครื่องปั้นดินเผาจึงลดลง หมู่บ้านที่ทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นอุตสาหกรรมมากในภาคอีสาน คือ หมู่บ้านบ้านหม้อ ซึ่งตั้งอยู่ตำบลบ้านเขว อำเภอมือง จังหวัดมหาสารคาม มีประชากรประมาณ ๕๐ ครัวเรือน จากจำนวนทั้งหมดประมาณ ๑๒๐ ครัวเรือน ของหมู่บ้านนี้ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผา ประชากรส่วนใหญ่ในหมู่บ้านนี้ไม่มีที่ดินทำกินทางการเกษตรเป็นของตนเอง ดังนั้นชาวบ้านจึงไม่สามารถพึ่งพาอาชีพการเกษตรได้ เช่นชาวบ้านในหมู่บ้านอื่นได้ ชาวบ้านส่วนใหญ่อยู่ในฐานะยากจน ประกอบอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผามาเป็นเวลานาน แม้ว่าชาวบ้านบางคนจะมีรายได้ทางอื่นในการทำงานรับจ้างในเมือง แต่อาชีพส่วนใหญ่ก็ยังพึ่งพาอาชีพเครื่องปั้นดินเผาเป็นหลักอยู่

กระบวนการทำเครื่องปั้นดินเผาในหมู่บ้านนี้ยังคงใช้เทคโนโลยีการผลิตแบบดั้งเดิมเหมือนเช่นการผลิตในสมัยเก่า มีการใช้แรงงานคนในการหมุนแกนหมุนเพื่อขึ้นรูปภาชนะที่ปั้น ช่างปั้นใช้มือกลึงภาชนะให้เป็นรูปร่างต่างๆ วัตถุดิบใช้ดินเหนียวจากแหล่งน้ำใกล้ๆ หมู่บ้าน

หากพิจารณาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ของหมู่บ้านนี้เปรียบเทียบกับผลิตภัณฑ์ชนิดเดียวกันของหมู่บ้านอื่นที่ใช้เทคโนโลยีการผลิตอย่างเดียวกัน คุณภาพของผลิตภัณฑ์จากหมู่บ้านนี้นับว่าอยู่ในเกณฑ์ดี แต่หากเทียบกับผลิตภัณฑ์จากโรงงานใหญ่ๆ คุณภาพของผลิตภัณฑ์จากหมู่บ้านนี้อาจเทียบกันไม่ได้ ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาของหมู่บ้านนี้ไม่พัฒนาเทคโนโลยีการผลิตให้ดีขึ้นเป็นเพราะราคาที่ค่อนข้างต่ำของผลิตภัณฑ์จึงทำให้ไม่มีแรงจูงใจให้พัฒนาเท่าที่ควร

ดูในแง่การตลาดของผลิตภัณฑ์ ราคาที่ต่ำของผลิตภัณฑ์ปัจจัยที่สำคัญน่าจะมาจากการตลาดที่ไม่ค่อยดีนัก ผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่ขายในละแวกหมู่บ้านใกล้เคียง มีพ่อค้าคนกลางเข้ามารับซื้อผลิตภัณฑ์ไปจำหน่ายอยู่บ้างเหมือนกัน แต่ไม่ค่อยบ่อยมากนัก อาจเป็นเพราะสถานที่ตั้งของหมู่บ้านอยู่ห่างไกล ประกอบกับความนิยมใช้เครื่องปั้นดินเผาใน

ปัจจุบันเริ่มลดลง คนเริ่มหันไปใช้เครื่องอูมิเนียม และพลาสติกกันมากกว่า

ปัญหาในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาของหมู่บ้านนี้ที่สำคัญคือ วัตถุดิบ ดินเหนียวซึ่งชาวบ้านเคยนำมาจากแหล่งน้ำใกล้เคียงเริ่มลดปริมาณลง แหล่งน้ำเริ่มแห้งเหือด โดยเฉพาะในฤดูร้อน ปัญหานี้ดูเหมือนจะเป็นสิ่งวิกฤตสำหรับผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาซึ่งอาศัยธรรมชาติอย่างมาก จึงเป็นที่น่าวิตกเป็นอย่างยิ่งสำหรับอนาคตของอุตสาหกรรมนี้

จากประเด็นปัญหาคือจำกัดดังกล่าวจึงเป็นการยากในการพัฒนาการผลิต แม้ว่าจะมีผู้ผลิตบางคนจะพยายามพัฒนากระบวนการผลิต เช่น พยายามออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ เพื่อดึงดูดผู้บริโภคให้มากขึ้น หรือการพยายามใช้มอเตอร์ไฟฟ้ามาทดแทนการปั้นฐานปั้นด้วยมือหรือเท้า อย่างไรก็ตามนักพัฒนาเหล่านี้ก็ได้ล้มเลิกไปในที่สุดเพราะการลงทุนที่สูงขึ้นของการใช้เครื่องมือต่างๆ ไม่คุ้มกับราคาสีที่ผลิตได้ที่ยังคงต่ำอยู่เท่าเดิม หน่วยงานของรัฐบางหน่วย เช่น กรมส่งเสริมอุตสาหกรรมได้เคยพยายามมาช่วยเหลือโดยการสร้างเตาเผาเครื่องปั้นดินเผาขนาดใหญ่เพื่อให้สามารถทำการผลิตให้มากขึ้น แต่ในความเป็นจริง เตาเผาดังกล่าวสามารถเผาเครื่องปั้นดินเผาได้มากขึ้นก็จริง แต่ก็ใช้เชื้อเพลิงมากขึ้นด้วย เชื้อเพลิงที่ใช้เผาส่วนใหญ่เป็นไม้ ซึ่งปัจจุบันหายากมากขึ้น ประกอบกับยอดขายของผลิตภัณฑ์มิได้เพิ่มขึ้นแต่อย่างใด ดังนั้นเตาเผาดังกล่าวจึงไม่นิยมนำใช้ บ่อยครั้งที่ไ้โดยไม่มีการใช้นานมาเป็นเวลานาน

ปัญหาที่น่าพิจารณาคือ มีทางใดบ้างที่เหมาะสมในการพัฒนาอุตสาหกรรมนี้เป็นไปได้หรือไม่ที่จะพัฒนาด้านการตลาดในขณะที่รสนิยมของผู้บริโภคเปลี่ยนไปใช้เครื่องทดแทนชนิดอื่นๆ เป็นไปได้หรือไม่ที่จะพัฒนาเครื่องปั้นดินเผาให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างอื่นแทนที่จะใช้ในครัวดังเช่นแต่ก่อน เพื่อยึดอายุอุตสาหกรรมนี้ออกไป ซึ่งหากสามารถแก้ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ได้ก็จะเป็นการช่วยให้ผู้ผลิตในอุตสาหกรรมนี้ได้มีรายได้และสามารถยึดเป็นอาชีพได้ต่อไป

ค) อุตสาหกรรมสิ่งทอจากผ้า

การทอผ้าฝ้ายเป็นสิ่งที่ชาวอีสานทำกันมาเป็นเวลานานนับศตวรรษ ในอดีตสตรีชาวอีสานมีงานหลักอยู่สองอย่าง หนึ่งคือการทำอาหาร และสองคือการทอผ้า การทอผ้าฝ้ายและผ้าไหมเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนซึ่งส่วนมากสตรีชาวอีสานจะมีทักษะดังกล่าว เพราะถือเป็นทักษะที่ได้รับการถ่ายทอดจากมารดา บ้านนาข่า อำเภอเมือง จังหวัด

อุดรธานี เป็นแหล่งของอุตสาหกรรมชนิดนี้ ชาวบ้านที่ทำอุตสาหกรรมนี้เป็นสตรี ซึ่งคล้ายกับอุตสาหกรรมทำหมอน ซึ่งส่วนใหญ่ผู้ผลิตจะเป็นสตรี ชาวบ้านที่เป็นชายไม่นิยมทำงานดังกล่าว โดยทั่วไปงานด้านเย็บปัก ถักทอ โดยวัฒนธรรมดั้งเดิมถือเป็นงานของสตรี ดังนั้นหากบุรุษคนใดเข้าไปทำงานดังกล่าวก็อาจมีผู้มองอย่างแปลกๆ และกลายเป็นวัฒนธรรมของสังคมที่มีกมอหมายให้สตรีทำงานดังกล่าว แม้อาชีพที่เคยทำในครัวเรือนจะได้พัฒนาไปเป็นอุตสาหกรรม คือการผลิตเพื่อขายเป็นจำนวนมากแล้วก็ตาม

อุตสาหกรรมชนิดนี้จัดได้ว่าเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมพื้นบ้านที่มีการเปลี่ยนแปลงการผลิต จากการ "ผลิตเพื่อการอุปโภคในครัวเรือน" ไปเป็น "การผลิตเพื่อจำหน่าย" ซึ่งคล้ายกับอุตสาหกรรมพื้นบ้านชนิดอื่นๆที่มีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นแนวทางดังกล่าวเช่นกัน ปัจจัยสำคัญที่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว คือสภาพเศรษฐกิจ เมื่อสภาพเศรษฐกิจเปลี่ยนไป ชาวบ้านจำเป็นต้องหาเลี้ยงชีพมากขึ้น การจะผลิตสิ่งของเพื่อใช้ในครัวเรือนก็ไม่เพียงพอ จำเป็นต้องผลิตเพื่อจำหน่ายด้วย

อุตสาหกรรมทอผ้าฝ้ายของบ้านนาข่าคล้ายกับอุตสาหกรรมทำหมอนคือมีผู้ประกอบการคอยจัดหาวัตถุดิบจำพวก ฝ้าย สีฝ้อม รวมทั้งทำหน้าที่เป็นผู้ออกแบบการตัดเย็บเสื้อผ้าที่ทำจากผ้าที่ทอแล้ว และจัดจำหน่ายด้วย วัตถุดิบส่วนใหญ่จะซื้อจากในตัวเมืองอุดรธานี จึงไม่ค่อยมีปัญหาการขาดแคลนวัตถุดิบมากนัก ลูกค้าที่มาซื้อผลิตภัณฑ์จากหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นคนท้องถิ่นในจังหวัดอุดรเอง และจากจังหวัดใกล้เคียง เช่น ขอนแก่น หนองคาย ฯลฯ มีลูกค้าที่เป็นนักท่องเที่ยวจากต่างถิ่นบ้างเหมือนกันแต่ก็ไม่บ่อยมากนัก ผลิตภัณฑ์ของบ้านนาข่ามีทั้งผ้าฝ้ายที่ทอเป็นชิ้น และชุดที่ตัดเย็บสำเร็จรูป ผลิตภัณฑ์ต่างๆมีบางส่วนส่งไปขายยังตัวเมืองอุดรธานีทุกอาทิตย์ และบางส่วนจำหน่ายที่หมู่บ้านเอง

ลักษณะจำเพาะอันหนึ่งของผลิตภัณฑ์บ้านนาข่าอันเป็นที่นิยมชมชอบของลูกค้า คือเป็นสินค้าที่ทำด้วยมือ คือทอด้วยมือ หากจะเปรียบเทียบคุณภาพสินค้าที่ทอด้วยเครื่องจักรจากโรงงานใหญ่ๆในเมือง คุณภาพที่ทอด้วยมืออาจเปรียบเทียบไม่ได้กับผ้าที่ทอด้วยเครื่องจักร ในด้านความคงทน ความเรียบตึงของเนื้อผ้า แต่เสน่ห์ของผ้าฝ้ายทอมือคือสิ่งที่ทำได้ยาก และค่อนข้างจะหาได้ยากในปัจจุบัน แต่สิ่งที่น่าพิจารณาคือลูกค้าที่นิยมชมชอบสินค้าที่ทำด้วยมือที่มีจำนวนค่อนข้างน้อย ปัจจุบันยังคงมีอยู่หรือไม่ เป็นไปได้หรือไม่ที่จะเพิ่มจำนวนลูกค้ากลุ่มนี้ เพื่อช่วยเหลือหรือพัฒนาอุตสาหกรรมนี้ให้ยั่งยืนต่อไป สิ่งที่น่าสนใจและค่อนข้างจะเป็นปัจจัยดึงดูดลูกค้าของสินค้าหมู่บ้านนี้ คือลูกค้าสามารถออกแบบเสื้อผ้าได้ด้วยตัวเอง รวมทั้งออกแบบลายทอผ้าฝ้ายด้วยตนเองด้วย ซึ่งสิ่งนี้อาจเป็นเสน่ห์อีกอย่างหนึ่งของผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมที่มีลักษณะเฉพาะตัวที่ไม่

เหมือนใคร และเป็นคุณลักษณะเฉพาะที่อุตสาหกรรมขนาดใหญ่อื่นๆไม่มี

ถัดจากบ้านนาข้าวออกไปไม่ไกลมากนัก มีอีกหมู่บ้านหนึ่งชื่อ บ้านทอน ซึ่งก็มีอุตสาหกรรมหมู่บ้านในลักษณะเดียวกัน แต่ปริมาณการขายมีน้อยกว่าบ้านนาข้าว และมีลักษณะการผลิตที่ต่างกันอันหนึ่งคือ ระยะเวลาการผลิต ผู้ผลิตของบ้านทอนจะทอดผ้าฝ้ายเฉพาะในฤดูแล้งเท่านั้น ต่างกับผู้ผลิตในบ้านนาข้าวที่จะทอดผ้าตลอดปี ซึ่งก็หมายความว่า ปริมาณการขายของผลิตภัณฑ์บ้านนาข้าวจะมีมากกว่าผลิตภัณฑ์ของบ้านทอนอย่างเห็นได้ชัด หากจะพิจารณาว่าการที่ผู้ผลิตของบ้านทอนไม่ผลิตตลอดปีเป็นเพราะปริมาณการขายน้อยหรือไม่ ซึ่งโดยพื้นฐานการที่มีปริมาณขายน้อยคงเป็นไปไม่ได้ที่ผู้ผลิตจะผลิตมาก เพราะผลิตแล้วขายไม่ออกก็ไม่มีประโยชน์อะไร ในประเด็นนี้หากเปรียบเทียบปริมาณการขายที่น้อยกว่าของบ้านนาข้าวที่ได้วิเคราะห์ตั้งแต่ต้นก็จะนำไปสู่ข้อสรุปที่ว่า การตลาดเป็นปัจจัยสำคัญที่เดียวที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับปริมาณการขายโดยตรง และหากเปรียบเทียบจากปริมาณการขายของสองหมู่บ้านในประเด็นนี้สามารถสรุปได้ว่า การตลาดของผลิตภัณฑ์บ้านนาข้าวน่าจะดีกว่าบ้านทอน

หากย้อนมาพิจารณาการตลาดของผลิตภัณฑ์จากสองพื้นที่การผลิตที่อยู่ไม่ห่างกันมากนัก มีปัจจัยหลายอย่างที่น่าสนใจที่ผลักดันให้เกิดข้อแตกต่างนี้ และปัจจัยเหล่านั้นดูจะมีน้ำหนักมากกว่าเรื่องคุณภาพและราคา ผู้ผลิตของบ้านทอนและบ้านนาข้าวเคยส่งผลิตภัณฑ์ของตนไปขายตามเมืองใหญ่ๆรวมทั้งกรุงเทพมหานครภายใต้การจัดการของหน่วยงานรัฐหน่วยงานหนึ่ง หลังจากนั้นก็มีผู้ค้าส่งมาติดต่อกับผู้ผลิตในหมู่บ้าน ซึ่งกลายเป็นจุดเริ่มต้นของอุตสาหกรรมนี้ แต่ที่น่าแปลกคืออุตสาหกรรมนี้ไม่ได้ขยายตัวออกไปมากนักภายหลังจากการเข้ามาติดต่อของพ่อค้าส่งดังเช่นที่เกิดขึ้นในอุตสาหกรรมหมอน

ย้อนกลับไปพิจารณาประเด็นการขายของสองหมู่บ้านคือบ้านทอนและบ้านนาข้าว ลูกค้าส่วนใหญ่นิยมซื้อสินค้าและผลิตภัณฑ์จากบ้านนาข้าวมากกว่าบ้านทอน สถานที่ตั้งของหมู่บ้านอาจเป็นสิ่งที่มิมีอิทธิพลในประเด็นนี้ บ้านนาข้าวอยู่ติดถนนใหญ่ แต่บ้านทอนอยู่ไกลออกไปตามถนนลูกรัง ผู้ค้าส่งเข้าไปติดต่อกับผู้ผลิตได้ไม่สะดวกนัก ปัจจัยที่สองคือผู้ประกอบการ บ้านนาข้าวมีผู้ประกอบการที่ทำหน้าที่จัดการในการผลิต ตั้งแต่จัดหาวัตถุดิบ จัดระบบโรงงานไปทำของชาวบ้าน และผู้ประกอบการยังมีส่วนสำคัญในด้านการตลาด การติดต่อกับผู้ค้าส่ง การออกแบบผลิตภัณฑ์ ฯลฯ ซึ่งระบบของบ้านทอนผู้ผลิตทำเองขายเอง อันเป็นข้อจำกัดในการติดต่อกับผู้ค้าส่ง ตลอดจนการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่จะสามารถดึงดูดลูกค้าได้ ซึ่งสิ่งนี้เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้การตลาดไม่ค่อยดีนัก เพราะผู้ผลิตไม่มีประสบการณ์และทักษะด้านการตลาดพอสมควร

ง) อุตสาหกรรมเครื่องทองเหลือง

อุตสาหกรรมทำเครื่องทองเหลืองบ้านปะอาว จังหวัดอุบลราชธานี ถือเป็นอุตสาหกรรมพื้นบ้านชนิดหนึ่ง เพราะมีการประกอบการมานานในท้องถิ่น เทคโนโลยีการผลิตของอุตสาหกรรมในหมู่บ้านนี้ยังคงใช้เทคโนโลยีดั้งเดิมที่เคยใช้ในอดีต ชาวบ้านในหมู่บ้านนี้ส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดเทคนิคการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องทองเหลืองจากชายชราที่เป็นผู้ชำนาญการในหมู่บ้าน หรือได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษของตนเอง ผู้บริโภคหลายรายรู้จักชื่อเสียงของผลิตภัณฑ์ทองเหลืองของหมู่บ้านนี้ที่มีมาช้านาน ไม่เฉพาะแต่ผู้บริโภคเท่านั้นที่เดินทางมาซื้อผลิตภัณฑ์ดังกล่าวถึงในหมู่บ้าน แต่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากที่เดินทางมาชมการผลิตแบบดั้งเดิมและซื้อผลิตภัณฑ์ติดมือไปเป็นของที่ระลึกด้วย ซึ่งผลิตภัณฑ์เครื่องทองเหลืองของหมู่บ้านนี้ได้แก่ กระพวนผูกคอโคกระบือที่ทำด้วยทองเหลือง กระดิ่งทองเหลือง ครกตำหมากที่ทำด้วยทองเหลือง ฯลฯ

กระบวนการผลิตของอุตสาหกรรมนี้ใช้เทคโนโลยีการผลิตอย่างง่ายที่ทำด้วยมือ คือใช้ปัมลมที่ใช้แรงงานคนในการอัดดันลมเป่าเตาเผาให้ร้อนเพื่อหลอมละลายทองเหลือง ปัมลมเป็นกระบอกคล้ายกระบอกสูบลมข้างโยกไปมาเพิ่มความร้อนให้เตาเผาที่วางผ่านและไม้เป็นเชื้อเพลิงเพื่อหลอมละลายทองเหลือง เมื่อทองเหลืองหลอมละลายดีแล้ว ก็นำไปเทลงในเบ้าที่ทำด้วยดินเหนียวเป็นรูปภาชนะและของใช้ต่างๆตามความต้องการ อุปกรณ์การผลิตส่วนใหญ่จะใช้อุปกรณ์ง่าย ๆ ที่สามารถหาได้ในหมู่บ้าน เช่น ดินเหนียว ไม้ไฟ ถ่าน ฯลฯ วัตถุดิบชนิดเดียวที่ต้องซื้อจากในตัวเมืองอุบลราชธานี คือ เศษวัสดุโลหะที่นำมาทำทองเหลือง เมื่อพิจารณากระบวนการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีแบบดั้งเดิม จะพบว่าเทคโนโลยีการผลิตดังกล่าวคล้ายเทคโนโลยีการผลิตเมื่อประมาณ ๒๐๐ ปีที่แล้ว หลักฐานอันหนึ่งที่ยืนยันได้คือหลักฐานการใช้เทคโนโลยีของคนโบราณพร้อมภาพแสดงการผลิตแบบโบราณที่ปรากฏในพิพิธภัณฑ์บ้านเชียง อุดรธานี แสดงว่าเทคโนโลยีการผลิตของหมู่บ้านดังกล่าวนี้เป็นเทคโนโลยีแบบดั้งเดิมโบราณมิได้เปลี่ยนแปลงไปแต่อย่างใด แม้ว่าวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีของสังคมภายนอกจะเจริญขึ้นและเปลี่ยนแปลงไปก็ตาม

การใช้เทคโนโลยีดั้งเดิมโบราณนี้เป็นปัจจัยหนึ่งที่เป็นปัญหาด้านการตลาดของผลิตภัณฑ์ เทคโนโลยีดั้งเดิมไม่สามารถผลิตสินค้าที่มีคุณภาพทัดเทียมกับโรงงานขนาดใหญ่ซึ่งใช้เทคโนโลยีขั้นสูงและทันสมัยกว่า ดังนั้นจึงไม่เป็นที่น่าแปลกใจว่าเหตุใดจำนวนผู้ผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องทองเหลืองของหมู่บ้านนี้ลดจำนวนลงเรื่อยๆและมีแนวโน้มว่าจะมีผู้ผลิต

เหลืออยู่ไม่มากในอนาคต ผู้ผลิตส่วนใหญ่พยายามหางานใหม่ทำเพราะปริมาณการผลิตที่เป็นอยู่มีไม่มากนัก ผลิตภัณฑ์เครื่องทองเหลืองจากโรงงานใหญ่ๆในผลิตภัณฑ์ประเภทเดียวกันมีความสวยงามมากกว่าและดึงดูดลูกค้าได้มากกว่า หากลูกค้าที่มีได้สนใจความเป็นอุตสาหกรรมพื้นบ้านจริงๆแต่มีความต้องการเพียงได้ซื้อผลิตภัณฑ์ก็จะนิยมชมชอบผลิตภัณฑ์ที่สวยกว่าจากโรงงานใหญ่ๆเป็นส่วนมาก

ในด้านแนวทางการพัฒนา คงเป็นไปได้ที่จะพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมหมู่บ้านชนิดนี้ให้ทัดเทียมกับผลิตภัณฑ์จากโรงงานใหญ่ๆได้ เพราะจะต้องใช้เงินลงทุนมหาศาล โดยการซื้อเครื่องจักรและอุปกรณ์สมัยใหม่ ซึ่งเป็นไปได้ยากทีเดียวสำหรับผู้ผลิตส่วนใหญ่ของหมู่บ้านที่มีเงินลงทุนไม่มากนัก เพราะส่วนใหญ่มีฐานะยากจน การแข่งขันในตลาดวิธีเดียวที่จะทำได้คือการใช้คุณลักษณะเฉพาะของผลิตภัณฑ์ที่ทำด้วยมือแม้ว่าจะไม่สวยงามแต่มีคุณค่าในตัวเอง ซึ่งจุดขายนี้น่าจะได้รับการส่งเสริมและเป็นวิธีการส่งเสริมและพัฒนาที่น่าจะดีกว่าการแข่งขันทางด้านคุณภาพโดยตรง การใช้จุดขายทางคุณลักษณะเฉพาะที่เป็นผลิตภัณฑ์ทำด้วยมือหากทำได้ก็ยากที่ผลิตภัณฑ์จากโรงงานใหญ่ๆจะแข่งขันเช่นกัน

จ) อุตสาหกรรมทำเสื้อ

อุตสาหกรรมทำเสื้อเป็นอุตสาหกรรมชนิดสุดท้ายในประเภทอุตสาหกรรมพื้นบ้านที่จะกล่าวถึง โดยทั่วไปชาวอีสานโดยวัฒนธรรมท้องถิ่น ส่วนใหญ่นิยมใช้เสื้อปูนั่งพื้นอยู่แล้ว ซึ่งวัฒนธรรมดังกล่าวมีมานานับ ๑๐๐ ปี และปัจจุบันก็ยังเป็นที่นิยมอยู่ ในชนบทชาวบ้านนิยมใช้เสื้อมากกว่าเก๋อโดยเฉพาะในวัด ซึ่งเป็นการแสดงความเคารพในศาสนา เสื้อในภาคอีสานทำจาก"กก"หรือ"ฝ่อ" ซึ่งหาได้จากแหล่งน้ำธรรมชาติในภูมิภาค บ้านหัวทราย อำเภอสรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย เป็นหมู่บ้านซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพทำเสื้อกก การตลาดของผลิตภัณฑ์เสื้อจากหมู่บ้านนี้ค่อนข้างดี มีพ่อค้า ๓-๔ รายจากอุดรธานี กาฬสินธุ์ และร้อยเอ็ด เดินทางมารับซื้ออยู่เป็นประจำ พ่อค้าเหล่านี้จะนำรถบรรทุกเล็กมารับซื้อแล้วนำไปจำหน่ายต่ออยู่ที่ต่างๆทั่วภาคอีสาน โดยระบบนี้เปรียบเหมือนระบบพ่อค้าคนกลางซึ่งพ่อค้าจะได้กำไรมากกว่าผู้ผลิต แต่ผู้ผลิตก็พอใจเพราะไม่ต้องการขายปลีกเป็นรายชิ้นให้กับผู้ซื้อหรือนำไปขายในเมืองด้วยตัวเอง ค่าขนส่งกลายเป็นปัจจัยหลัก ในขณะที่ราคาค่าเสื้อค่อนข้างต่ำ แต่ค่ารถ ค่าขนส่งกลับสูงขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งโดยทั่วไปผู้ผลิตซึ่งเป็นชาวบ้านที่มีรายได้น้อยไม่ต้องการลงทุนมากนัก และไม่มีค่าใช้จ่ายเพียง

พอที่จะเสียล่วงหน้าด้วย การจำหน่ายโดยผ่านพ่อค้าคนกลางจะดีกว่าในกรณีนี้ แม้ว่าราคาขายจะต่ำกว่าที่นำไปจำหน่ายเองบ้าง แต่เมื่อเทียบกับความเสี่ยงในการลงทุนค่ารถค่าขนส่งแล้ว ผู้ผลิตซึ่งเป็นชาวบ้านยอมที่จะขายในราคาต่ำแก่พ่อค้าคนกลางมากกว่า

ปัญหาของอุตสาหกรรมทำเลื้อที่บ้านหัวทรายมิใช่เป็นเรื่องการตลาด แต่ปัญหาทางด้านวัตถุดิบกลายเป็นปัญหาที่ใหญ่กว่า ต้นกกหรือผือที่ใช้ทอเลื้อที่เคยหาได้ง่ายเคยจากแหล่งน้ำธรรมชาติทั่วไปในภาคอีสานกลายเป็นสิ่งหายากในปัจจุบัน หนองน้ำใกล้หมู่บ้านที่เคยเป็นแหล่งต้นกกแหล่งใหญ่ของผู้ผลิตจะมีต้นกกเฉพาะในฤดูฝนเท่านั้น ในฤดูแล้งซึ่งผู้ผลิตส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรมีเวลาว่างจากการเกษตรเพื่อมาทำเลื้อ แต่ต้นกกกลับมีน้อยหรือฤดูแล้งบางปีก็ไม่มีเลยเพราะน้ำเหือดแห้งไปหมด บางปีชาวบ้านต้องเช่าเหมารถเดินทางไกลๆไปถึงขอนแก่น และมหาสารคามเพื่อหาต้นกกมาใช้ในการทำเลื้อของพวกเขา ปัญหานี้คล้ายกับปัญหาการขาดแคลนวัตถุดิบจำพวกปูนในอุตสาหกรรมทำหมอน หรือการขาดแคลนดินเหนียวในอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่ได้กล่าวแล้ว

ปัญหาอีกปัญหาหนึ่งของอุตสาหกรรมเลื้อของหมู่บ้านนี้คือ เรื่องรายได้ ชาวบ้านที่ทำเลื้อเป็นอุตสาหกรรมเป็นอาชีพเลี้ยงครอบครัวค่อนข้างจะมีรายได้น้อยกว่าอาชีพนี้

ปัญหานี้มิได้เป็นเพราะเลื้อขายไม่ได้แต่เป็นเพราะราคาของเลื้อโดยตัวของมันเองต่างหากที่ต่ำ ผู้ซื้อมักคิดว่าผลิตภัณฑ์ที่เป็นอุตสาหกรรมพื้นบ้านจะมีราคาต่ำกว่าผลิตภัณฑ์ทั่วไปอีกประการหนึ่งคือผู้ใช้เลื้อที่เป็นลูกค้าส่วนใหญ่จะเป็นชาวบ้านตามชนบทซึ่งโดยปกติก็มีรายได้ต่ำอยู่แล้วจึงเป็นการยากที่จะเพิ่มราคาผลิตภัณฑ์เลื้อ เพราะยิ่งจะทำให้มีผู้ใช้น้อยลงอันไม่เป็นผลดีต่อผู้ผลิตมากนัก

ดังนั้นจึงไม่ใช่ว่าเรื่องแปลกที่จำนวนผู้ผลิตเลื้อของหมู่บ้านนี้มีแนวโน้มจะลดจำนวนลงเรื่อยๆ ผู้ผลิตบางรายหันไปประกอบอาชีพทำใบยอหรือแป้งขนมเนื่องซึ่งทำรายได้ดีกว่าแทน

จากการวิเคราะห์อุตสาหกรรมพื้นบ้านที่กล่าวมา เห็นได้ว่า อุตสาหกรรมส่วนใหญ่มีปัญหาที่คุณภาพของผลิตภัณฑ์ การตลาดของผลิตภัณฑ์ และวัตถุดิบที่ใช้ทำผลิตภัณฑ์เหล่านั้น เทคโนโลยีการผลิตควรเป็นปัญหาหลักใหญ่ เนื่องจากอุตสาหกรรมพื้นบ้านมีการผลิตและมีการถ่ายทอดเทคนิคการผลิตมาตั้งแต่อดีต เทคโนโลยีแบบเก่าๆยังคงใช้กันอยู่ในปัจจุบันไม่สามารถผลิตสินค้าที่มีคุณภาพได้หรือผลิตสินค้าที่ตอบสนองรสนิยมของผู้บริโภคที่เปลี่ยนไปเช่นในปัจจุบันได้ เมื่อสถานการณ์ทางสังคมเปลี่ยนไป ก็เป็นการยากที่อุตสาหกรรมเหล่านี้จะคงอยู่ต่อไปได้ เมื่อผลิตภัณฑ์ของพวกเขาต้องแข่งขันกับผลิตภัณฑ์จากโรงงาน

ใหญ่ๆ หนทางที่จะพัฒนาอุตสาหกรรมเหล่านี้ให้คงอยู่และเติบโตได้คือการพัฒนาให้มีเอกลักษณ์ของผลิตภัณฑ์เฉพาะตัวซึ่งยากที่อุตสาหกรรมขนาดใหญ่จะแข่งขันได้ เช่น เอกลักษณ์ของสินค้าหัตถกรรมหรือสินค้าทำด้วยมือ เป็นต้น

๔.๒ กลุ่มอุตสาหกรรมใช้ฝีมือ

ในบทที่ ๒ ได้อธิบายแล้วว่าลักษณะของอุตสาหกรรมในกลุ่มนี้ก็คือการใช้ทักษะฝีมือในการผลิต มีอุตสาหกรรม ๒ ชนิดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่พิจารณาได้ว่าจัดอยู่ในกลุ่มนี้ ได้แก่ อุตสาหกรรมเจียรไน และอุตสาหกรรมทำเครื่องปั้นดินเผาโบราณเทียม อุตสาหกรรมแรกต้องใช้ทักษะฝีมือในการตัดและเจียรไนพลอยและหินสีที่มีขนาดและเหลี่ยมคมสวยงาม ส่วนอุตสาหกรรมชนิดที่สองต้องใช้ทักษะฝีมือในการปั้นและเขียนสีเป็นลวดลายให้เหมือนของโบราณดั้งเดิม ซึ่งอุตสาหกรรมทั้งสองชนิดต้องใช้ฝีมือทั้งสิ้น ซึ่งวิเคราะห์แต่ละชนิดของอุตสาหกรรมได้ดังนี้

ก) อุตสาหกรรมเจียรไน

อุตสาหกรรมเจียรไนไม่อาจถือได้ว่าเป็นอุตสาหกรรมพื้นบ้านอีสาน เพราะมิได้มีมาแต่ดั้งเดิม แท้จริงแล้วการเจียรไนเป็นอุตสาหกรรมเมืองมากกว่า เพิ่งมีการเผยแพร่ในหมู่บ้านอีสานราวปี ๒๕๒๔ เป็นต้นมาโดยมีการนำเข้าโดยแรงงานอีสานที่เคยไปทำงานในกรุงเทพมหานครและจันทบุรีได้นำทักษะที่ได้ทำงานมาเป็นเวลานานกลับมาประกอบกิจการอุตสาหกรรมในหมู่บ้านของตนเองจนแพร่หลายมาจนปัจจุบัน แหล่งของอุตสาหกรรมเจียรไนที่เป็นอุตสาหกรรมหมู่บ้านในภาคอีสานมี ๒ แหล่งใหญ่ๆ คือ บ้านโนนพันเรือ อำเภอนองเรือ จังหวัดขอนแก่น และบ้านสร้างมิ่ง อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี

แท้จริงแล้วก็เป็นการดีสำหรับการทำงานที่ผู้ประกอบการ และแรงงานสามารถทำงานได้ในหมู่บ้านของตนเองแทนที่จะต้องเดินทางไปทำงานตามเมืองใหญ่ๆ แม้ว่ารายได้ที่ได้รับจะน้อยกว่าการทำงานในเมืองใหญ่ๆ ในอุตสาหกรรมหรือลักษณะงานอย่างเดียวกันก็ตาม แต่เมื่อเทียบกับค่าครองชีพที่น้อยกว่าในหมู่บ้านก็คุ้มมากกว่า อุตสาหกรรมดังกล่าวมีผู้ประกอบการซึ่งได้ใช้หินสี หรือเพชรเทียม ซึ่งซื้อมาจากผู้ประกอบการในกรุงเทพฯหรือตัวจังหวัด มาตัดแต่ง และเจียรไนให้ได้ขนาด และได้เหลี่ยมสวยงาม

ผู้ประกอบการในหมู่บ้านบางรายก็นำวัตถุดิบมาขายให้ผู้ประกอบการรายอื่นในหมู่บ้านต่ออีกทีหนึ่งเป็นการหารายได้ทำกำไรกันเป็นทอดๆ ผู้ประกอบการแต่ละรายจะมีโรงงานเล็กๆ ภายในบ้านของตัวเอง มีคนงาน ๓-๗ คน แต่โรงงานในหมู่บ้านบางแห่งก็มีคนงานมากมายถึง ๓๐-๔๐ คนก็มี

อุตสาหกรรมเจียระไนค่อนข้างจะแพร่กระจายและขยายตัวออกไปอย่างรวดเร็วด้วยว่าเป็นงานที่ทำรายได้ดี คนหนุ่มสาวในหมู่บ้านเข้าร่วมทำงานในโรงงานต่างๆ ของหมู่บ้านกันมากมาย รวมทั้งคนหนุ่มสาวที่มาจากหมู่บ้านอื่นและจังหวัดอื่นด้วย คนที่มาทำงานในอุตสาหกรรมนี้มีทั้งที่มาทำงานเป็นประจำและมีทั้งที่มาทำงานเป็นครั้งคราวหลังเสร็จฤดูกาลทำนาแล้ว การทำงานในโรงงานแต่ละแห่งมีทั้งทำงานแบบเต็มเวลาและทำงานแบบเป็นบางเวลาขึ้นอยู่กับคนงานแต่ละคนจะสะดวกและมีเวลาว่างเวลาใด ระบบการจ้างงานแบบนี้ค่อนข้างจะเปิดกว้างสำหรับผู้ต้องการทำงาน และค่อนข้างจะเป็นอิสระ เพราะค่าจ้างที่ได้รับจะได้รับตามจำนวนชิ้นของงาน ใครที่ทำมากก็จะได้ค่าตอบแทนมาก ใครมีเวลาทำน้อยก็ได้ค่าตอบแทนน้อย ดังนั้นจึงไม่มีการกำหนดเวลาการทำงานตายตัว ส่วนใหญ่โรงงานแต่ละแห่งจะเปิดให้คนงานทำงานตั้งแต่เช้าตรู่ยันดึก กล่าวได้ว่าระบบการทำงานแบบนี้หรืออุตสาหกรรมนี้ได้ช่วยดึงดูดคนหนุ่มสาวให้อยู่ในหมู่บ้านมากขึ้นแทนที่จะต้องเดินทางไปทำงานต่างถิ่นไกลๆ ซึ่งบิดามารดาของคนหนุ่มสาวเหล่านี้ก็ค่อนข้างจะพอใจที่ได้อยู่ใกล้ชิดกันในบ้านของตนเอง และมีรายได้ที่ไม่น้อยกว่าการไปทำงานต่างถิ่นมากนัก

แต่แม้ว่าคนที่เข้าร่วมทำงานในอุตสาหกรรมนี้หลายคนจะพึงพอใจกับสถานะการทำงานรวมทั้งรายได้ที่ได้รับ แต่ก็ยังมีปัญหาเกิดขึ้นมากมายเช่นเดียวกัน ปัญหาหนึ่งคือชาวบ้านในชนบทมองว่าอุตสาหกรรมดังกล่าวทำรายได้ดีให้กับตนเอง ดังนั้นอุตสาหกรรมนี้จึงแพร่กระจายอย่างรวดเร็วซึ่งเป็นผลเสียต่อผู้ประกอบการและคนที่ทำงานเอง เพราะเมื่อจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมมีมาก การแข่งขันก็ยิ่งสูงขึ้น ราคาที่ตกลง คุณภาพของผลิตภัณฑ์จะเป็นปัญหาหลัก ผู้ผลิตส่วนใหญ่จะแข่งขันกันทำให้ได้จำนวนมากๆโดยไม่สนใจคุณภาพ เพราะรายได้ขึ้นอยู่กับจำนวนมิได้ขึ้นอยู่กับคุณภาพ ปัญหาคือจะทำอย่างไรเพื่อมิให้เกิดการแข่งขันมากเกินไป และทำอย่างไรเพื่อให้ผลิตภัณฑ์มีคุณภาพมากที่สุด เพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรมดังกล่าวให้สามารถเป็นแหล่งรายได้ของชาวชนบทในระยะยาวต่อไป

ข) อุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผาโบราณเทียม

หมู่บ้านที่ทำอุตสาหกรรมนี้คือบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

อันเป็นแหล่งอารยธรรมโบราณที่มีการขุดพบเครื่องปั้นดินเผาโบราณอายุประมาณ ๒,๐๐๐-๔,๐๐๐ ปี และเป็นที่สนใจของผู้สนใจรวมทั้งนักท่องเที่ยวจากทั่วโลก นักท่องเที่ยวและผู้สนใจเรื่องราวของบ้านเชียงนิยมชมชอบเครื่องปั้นดินเผาโบราณมาก และใครจะได้ไว้เป็นเจ้าของ แม้วัตถุโบราณดังกล่าวจะทำให้เทียมให้เหมือนจริงก็ยังคงเป็นที่ต้องการ จึงเป็นที่มาของอุตสาหกรรมทำเครื่องปั้นดินเผาโบราณเทียมนี้ขึ้นในหมู่บ้านเนื่องจากมีนักท่องเที่ยวและผู้เดินทางมาเยือนอยู่บ่อยๆเป็นจำนวนมาก ร้านขายวัตถุโบราณในกรุงเทพมหานครสามารถทำกำไรจากการขายของเลียนแบบนี้มากมายเพราะมีผู้นิยมกันมาก หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนได้เห็นช่องทางในการพัฒนารายได้ให้กับชาวบ้านแถบนี้จึงได้แนะนำให้ชาวบ้านประกอบกิจการอุตสาหกรรมดังกล่าว อุตสาหกรรมของเทียมวัตถุโบราณจำเป็นต้องใช้ฝีมือค่อนข้างมาก มากกว่าการทำอุตสาหกรรมพื้นบ้าน แต่ชาวบ้านโดยทั่วไปของหมู่บ้านไม่มีทักษะฝีมือดังกล่าว หน่วยงานของรัฐได้มีการจัดฝึกอบรมการปั้นและการเขียนสีให้เหมือนวัตถุโบราณแก่ชาวบ้านเพื่อให้เป็นที่ดึงดูดลูกค้ามากขึ้น

มี ๓ หมู่บ้านในละแวกนี้ได้มีส่วนร่วมในอุตสาหกรรมผลิต ได้แก่ บ้านเชียง บ้านปูลู และบ้านคำอ้อ และบ้านหม้อดิน ซึ่งลักษณะของการร่วมผลิตเป็นสิ่งที่น่าสนใจทีเดียว มีลักษณะของการผลิตแบบแบ่งงานกันทำ คือบ้านหม้อดินและบ้านคำอ้อผลิตตัวหม้อดินเผาแล้วส่งผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาให้ผู้ผลิตบ้านปูลูเขียนสีให้เหมือนลายบ้านเชียง จากนั้นก็ส่งให้บ้านเชียงเป็นผู้จำหน่าย เพราะบ้านเชียงได้เปรียบตรงที่มีสถานที่ตั้งหมู่บ้านในแหล่งอารยธรรมโบราณ ที่มีนักท่องเที่ยวและผู้มาเยือนเดินทางมาต่อเนื่องกัน ส่วนหมู่บ้านอื่นๆอยู่ห่างไกลออกไป แต่ก็ได้มีส่วนร่วมในการผลิตด้วย ถือเป็นการกระจายรายได้ที่ดี

ปัญหาของอุตสาหกรรมนี้ที่สำคัญคือ คุณภาพของสินค้าและผลิตภัณฑ์ ที่ค่อนข้างต่ำ ไม่สามารถสร้างความพึงพอใจอย่างสูงให้แก่ลูกค้ามากนัก เป็นเพียงความพึงพอใจในระดับหนึ่ง เนื่องจากมีราคาถูกเท่านั้น มีลูกค้า ๒ ประเภท ประเภทหนึ่งต้องการซื้อผลิตภัณฑ์ดังกล่าวเป็นที่ระลึกไม่ต้องการคุณภาพมากนัก เพียงให้ราคาถูกก็พอใจ แต่มีลูกค้าอีกประเภทหนึ่งต้องการคุณภาพจริงๆเพราะหลงใหลในศิลปะโบราณและหลงใหลในของโบราณแต่ไม่สามารถหาซื้อของโบราณของแท้ได้ ดังนั้นผู้ผลิตที่ต้องการขายให้แก่ลูกค้าประเภทหลังจำเป็นต้องพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มากขึ้น เพราะจะต้องแข่งขันกับผู้ผลิตในกรุงเทพฯที่มีฝีมือดีกว่า

แม้ว่าอุตสาหกรรมนี้จะ เป็นอุตสาหกรรมหมู่บ้านที่เป็นแหล่งรายได้เสริมให้กับชาวบ้าน แต่ชาวบ้านควรมีรายได้ที่มากขึ้นจากความสามารถในการปรับปรุงคุณภาพของผลิตภัณฑ์ของพวกเขาได้ จะเป็นการดีไม่น้อยหากชาวบ้านสามารถขายผลิตภัณฑ์คุณภาพ

ในราคาที่สูงได้ดีกว่าที่จะขายสินค้าด้วยคุณภาพในราคาต่ำ เพราะนอกจากจะมีรายได้
น้อยแล้ว อนาคตสินค้าที่ไม่มีคุณภาพจะไม่สามารถดึงดูดลูกค้าได้อีกต่อไป ซึ่งน่าเป็นห่วง
สำหรับอนาคตของอุตสาหกรรมนี้ในกรณีดังกล่าวเป็นอย่างมาก

อีกประเด็นหนึ่ง คือ ผู้ผลิตที่ทำงานมีอาชีพในอุตสาหกรรมนี้ควรมีความรู้
ทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีบ้าง เพื่อช่วยให้พวกเขาสามารถผลิตสินค้าที่ดึงดูด
ลูกค้าได้มากกว่าเดิม ซึ่งจะช่วยให้การจำหน่ายสินค้าและผลิตภัณฑ์ดังกล่าวดีขึ้นกว่าปัจจุบัน

๔.๓ กลุ่มอุตสาหกรรมรับช่วงการผลิต

อุตสาหกรรมรับช่วงการผลิตเป็นประเภทสุดท้ายของกลุ่มอุตสาหกรรมหมู่บ้านใน
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คุณลักษณะเด่นของอุตสาหกรรมคือการรับช่วงการผลิตจากโรง
งานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ในเมืองเพื่อไปทำงานในหมู่บ้าน แล้วส่งผลิตภัณฑ์ที่ทำเสร็จแล้ว
กลับคืนโรงงานเพื่อรับค่าแรง แทนที่จะเป็นลูกจ้างแรงงานในโรงงาน ซึ่งบรรยากาศการ
ทำงานจำต้องทำงานเป็นนัยประจำ แต่ลักษณะของอุตสาหกรรมนี้ทำได้ในเวลาว่างที่ต้อง
การทำงาน อุตสาหกรรมในประเภทนี้ได้แก่ อุตสาหกรรมทอผ้าไหม อุตสาหกรรมว้อมปะแหวน
และอุตสาหกรรมทำผ้าห่ม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ก) อุตสาหกรรมทอผ้าไหม

อุตสาหกรรมทอผ้าไหมของบ้านนาแก บ้านนกกอก และบ้านทุ่งจาน ตำบลนาบก
อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา เป็นลักษณะที่แสดงการรับช่วงการผลิตของ
อุตสาหกรรมหมู่บ้านในภาคอีสานได้เป็นอย่างดี อีกแหล่งหนึ่งคืออำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น
ก็เป็นแหล่งผลิตผ้าไหมที่สำคัญเช่นกัน แต่เนื่องจากไม่มีลักษณะของการรับช่วงผลิตไป
ทำในหมู่บ้าน ดังนั้น ในการศึกษาจึงขอข้ามไป

การทอผ้าไหมในอำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา มีโรงงานทอผ้าไหม
ขนาดใหญ่ ๒ แห่ง แห่งหนึ่งมีกี่ทอผ้าของโรงงานประมาณ ๕๐๐ กี่ อีกแห่งหนึ่งเล็กกว่ามี
ประมาณ ๒๐๐ กี่ ธุรกิจของทั้งสองโรงงานค่อนข้างดี สามารถส่งสินค้าและผลิตภัณฑ์ออกไป
จำหน่ายยังต่างประเทศได้จำนวนมากๆ คือส่งไป อเมริกา ยุโรป ออสเตรเลีย และตะวันออกกลาง
ผลิตภัณฑ์ไหมของที่นี่เป็นผลิตภัณฑ์ที่ทอด้วยมือซึ่งต้องใช้แรงงานคนค่อนข้างมาก
ซึ่งการที่จะเพิ่มกำลังผลิตก็หมายถึงการเพิ่มพื้นที่ในโรงงานเพื่อตั้งกี่ทอผ้าจำนวนมากขึ้น

และต้องจ้างคนงานมากขึ้นในการทอ แนวทางหนึ่งที่จะแก้ปัญหาการขยายการผลิตโดยไม่
ต้องสร้างโรงงานเพิ่มขึ้นคือการส่งต่อช่วงการผลิตไปให้ชาวบ้านในหมู่บ้าน โดยโรงงาน
เป็นผู้จัดหาวัตถุดิบให้แล้วให้ชาวบ้านรับไปทำที่หมู่บ้านเสร็จแล้วส่งกลับคืนขายให้โรงงาน
ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของอุตสาหกรรมรับช่วงการผลิตของอุตสาหกรรมทอผ้าไหม เพราะทั้ง๒
โรงงานใหญ่เลือกวิธีการนี้มากกว่าจะสร้างโรงงานเพิ่มเติมอันต้องใช้ต้นทุนที่สูงกว่า แต่
อย่างไรก็ตามทางโรงงานก็มีความจำเป็นต้องจ้างพนักงานประจำทำงานในโรงงานอยู่ทั้ง
นี้เพื่อความมั่นคงในด้านการผลิต เพราะการส่งต่อช่วงผลิตไม่อาจควบคุมปริมาณการผลิต
ได้เท่าการผลิตในโรงงานเอง ชาวบ้านที่รับช่วงต่อไปทำในหมู่บ้านในระบบนี้อาจถือได้
ว่าเป็นคนงานชั่วคราวของโรงงาน หรือเรียกว่าเป็นคนงานที่ทำงานแบบไม่เต็มเวลาก็ได้

ในด้านชาวบ้านที่รับช่วงการผลิตไปทำในหมู่บ้าน พวกเขาสามารถทำงาน
เป็นงานเสริมนอกเหนือจากการประกอบอาชีพการเกษตรซึ่งเป็นอาชีพหลัก ซึ่งสามารถประ
หยัดค่าใช้จ่ายในการครองชีพได้ดีกว่าการไปทำงานในโรงงาน และยังเป็นอิสระในการทำ
งานอีกต่างหาก รายได้จากการทำงานในระบบนี้ขึ้นอยู่กับปริมาณงานที่ทำได้ หรือขึ้น
อยู่กับความยาวของผ้าไหมที่ทอได้นั่นเอง แต่การรับช่วงการผลิตไปทำในหมู่บ้านก็ต้องถูก
ควบคุมคุณภาพการผลิตโดยโรงงานเจ้าของงานด้วยเพื่อให้เป็นมาตรฐานเดียวกับที่ทำใน
โรงงานเอง

ปัญหาที่สำคัญของผู้รับช่วงการผลิตในอุตสาหกรรมทอผ้าไหมคือ เรื่องค่าแรง
ผู้รับช่วงไปผลิตในหมู่บ้านเริ่มไม่พอใจกับรายได้ที่ได้รับ แม้ว่าเมื่อ ๑๐ กว่าปีที่แล้วรายได้
จากการรับช่วงผลิตจะค่อนข้างดีเมื่อเทียบกับแหล่งรายได้อื่นๆ แต่ปัจจุบันค่าครองชีพสูง
ขึ้นในขณะที่รายได้เท่าเดิม มีผู้รับช่วงการผลิตบางรายเริ่มหันเหความสนใจไปสู่การรับ
ช่วงผลิตผลิตภัณฑ์อื่นๆแทนการทอผ้าไหมเพราะมีรายได้ดีกว่า ประกอบกับมีโรงงานที่ย้าย
ฐานการผลิตจากกรุงเทพมหานครมาตั้งที่นครราชสีมามากมายเพราะไม่ไกลจากกรุงเทพ
มากนัก ทำให้แหล่งงานที่ชาวบ้านจะหาได้มีมากขึ้น จึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ผู้รับช่วงการ
ผลิตในอุตสาหกรรมดั้งเดิมต้องเปลี่ยนไปหาอุตสาหกรรมใหม่ๆเพื่อสร้างรายได้ที่สูงขึ้นให้ตน
เอง

ข) อุตสาหกรรมซ่อมปะแหวน

บ้านโคกล่าม และบ้านสาวะถี ตำบลบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
เป็นแหล่งใหญ่ของอุตสาหกรรมรับช่วงการผลิตการซ่อมปะแหวนจากโรงงานใหญ่ในเมือง

ใบทำนหมู่บ้าน มีโรงงานใหญ่ทำแหวนในจังหวัดขอนแก่น ๒ แห่งที่ส่งต่อช่วงผลิตในการซ่อมปะปหวอนที่ผลิตจากเครื่องจักรแล้วไม่เรียบร้อย ส่งต่อให้ชาวบ้านซ่อมปะให้สมบูรณ์เพื่อการจำหน่ายต่อไป ทั้งในประเทศ และต่างประเทศ ระบบของอุตสาหกรรมนี้เหมือนกับอุตสาหกรรมส่งต่อการผลิตอื่นๆ คือโรงงานเป็นผู้ส่งผลิตภัณฑ์และวัตถุดิบให้ รวมทั้งการฝึกอบรมเพื่อให้สามารถทำงานได้ และเป็นมาตรฐาน ส่วนรายได้ของผู้รับช่วงการผลิตก็สามารถมีรายได้เป็นรายชิ้นของงานที่ทำได้

ธุรกิจของโรงงานทำแหวนค่อนข้างดี สามารถส่งสินค้าออกไปขายยังต่างประเทศได้เป็นจำนวนมาก และเพิ่มขึ้นทุกปี ทำให้ต้องขยายกิจการออกไป แต่ผู้ประกอบการเลือกที่จะขยายการผลิตโดยการส่งต่อช่วงผลิตแทนการขยายโรงงาน ดังนั้นจำนวนผู้รับช่วงการผลิตจึงมีเพิ่มขึ้นและเพิ่มขึ้น จนบางขณะที่มีความต้องการของผู้สั่งซื้อจากต่างประเทศมาก ทางโรงงานจำต้องขยายจำนวนผู้รับช่วงการผลิตไปยังหมู่บ้านอื่นๆต่อเพิ่มขึ้น เพื่อให้สามารถผลิตได้ทันกับความต้องการของตลาด จนในปัจจุบันมีไม่น้อยกว่า ๒๐ หมู่บ้านในละแวกนี้ที่ชาวบ้านประกอบอาชีพรับช่วงการผลิตในอุตสาหกรรมซ่อมปะแหวนใบทำ มีการตั้งสาขาของโรงงานในหมู่บ้านที่รับช่วงไปผลิต เพื่อสะดวกแก่ชาวบ้านในการมาติดต่อรับงานและส่งงาน

อุตสาหกรรมดังกล่าวถือเป็นเรื่องใหม่สำหรับชาวบ้านในแถบนี้ พวกเขาจะร่วมทำการผลิตในลักษณะดังกล่าวในช่วงฤดูแล้งหลังเสร็จจากการทำการเกษตรที่เป็นอาชีพหลัก ซึ่งหากไม่มีอุตสาหกรรมดังกล่าวในหมู่บ้าน ชาวบ้านเหล่านี้ก็มิได้ทำอะไร แต่ก็มีความเป็นไปได้ที่ผู้รับช่วงการผลิตเหล่านี้จะเปลี่ยนชนิดของอุตสาหกรรมที่ผลิตหากมีแหล่งอุตสาหกรรมอื่นที่ให้รายได้ดีกว่า โดยลักษณะการรับช่วงการผลิตยังคงเดิม

ค) อุตสาหกรรมทำผ้าห่ม

อุตสาหกรรมหมู่บ้านอีกชนิดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีลักษณะการรับช่วงการผลิตคือ อุตสาหกรรมทำผ้าห่ม บ้านโพนสวรรค์ ตำบลสระใคร อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย มีชาวบ้านที่รับช่วงการผลิตการทำอุตสาหกรรมผ้าห่มมาทำต่อในหมู่บ้านกันมาก โดยรับจากร้านทำและขายผ้าห่มในตัวเมืองอุดรธานีมาทำในหมู่บ้านแล้วส่งกลับไปให้ร้านค้าในตัวจังหวัดเพื่อทำการจำหน่ายอีกต่อหนึ่ง

อุตสาหกรรมทำผ้าห่มมิใช่อุตสาหกรรมพื้นบ้านของอีสาน แต่เกิดขึ้นเมื่อมีสมาชิกของหมู่บ้านไปทำงานในเมืองแล้วนำกลับมาทำในหมู่บ้านเผยแพร่ต่อไปยังชาวบ้านคน

อื่นๆ หลังจากที่เราเห็นว่ามีการขายได้ดีกว่าการทำงาน และ เป็นรายได้เสริมแทนที่จะอยู่เปล่าๆ หลังฤดูกาลเกษตร

ในอุตสาหกรรมนี้ร้านค้าในเมืองจะเป็นผู้จัดหาวัตถุดิบ ซึ่งเป็นเศษผ้าในลอนจากกรุงเทพมหานคร และเศษผ้าผ่ายผ้าสำเร็จรูปอื่นๆ ที่เหลือจากการตัดเศษเสื้อผ้าสำเร็จรูปในโรงงานในกรุงเทพฯ นำมาลิกดิงให้เป็นปุยแล้วจัดวางบนโครงตาข่ายผ้าห่ม จากนั้นจึงเย็บขึ้นรูปเป็นผ้าห่มตามขนาดมาตรฐาน หลังจากทำตัวผ้าห่มเสร็จแล้วก็ส่งให้ร้านค้าในเมืองเพื่อทำปลีกใส่อีกครึ่งหนึ่งก็เสร็จสิ้นกระบวนการสามารถจำหน่ายได้

อุตสาหกรรมชนิดนี้เรียกอุตสาหกรรมรับช่วงผลิตเพราะผู้ผลิตไม่ต้องลงทุนแต่อย่างใด เพียงแต่ใช้แรงงานผลิตในเคหสถานของตนเอง ผู้รับช่วงต่อการผลิตไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบในเรื่องการตลาดของผลิตภัณฑ์ เพราะเป็นความรับผิดชอบของผู้ประกอบการ สิ่งที่ได้รับช่วงต่อการผลิตได้รับคือค่าแรง หรือส่วนต่างของมูลค่าสินค้าที่ผลิตได้

เป็นที่น่าเสียดายว่าอุตสาหกรรมการรับช่วงผลิตของหมู่บ้านแห่งนี้ทำได้ไม่นาน ภายหลังต้องเลิกไป เพราะผ้าห่มที่ใช้เศษผ้ามาทำไม่เป็นที่นิยมของตลาด เนื่องจากผู้บริโภคหันไปนิยมผ้าห่มใยสังเคราะห์ซึ่งมีคุณภาพดีกว่าแทน กล่าวได้ว่าพฤติกรรมผู้บริโภคเริ่มเปลี่ยนไปสนใจสินค้าที่มีคุณภาพมากขึ้น ถึงแม้จะมีราคาแพงกว่า เนื่องจากผู้บริโภคมีรายได้สูงขึ้น จึงมีกำลังซื้อมากขึ้น จะเป็นการดีไม่น้อยหากผู้ผลิตในอุตสาหกรรมจะได้ศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคอยู่ตลอดเวลาและเปลี่ยนการผลิตให้สอดคล้องกับพฤติกรรมและความต้องการของผู้บริโภคเหล่านั้น เพื่อให้การประกอบอุตสาหกรรมของพวกเขายั่งยืนมากขึ้น เป็นแหล่งรายได้เสริมมากขึ้น แทนที่จะต้องกลับไปทำการเกษตรและเลิกทำอุตสาหกรรมดังกล่าว เช่นกรณีชาวบ้านในหมู่บ้านโพธิ์สวรรค์ ซึ่งจะเป็นตัวอย่างอันดี

จากการวิเคราะห์อุตสาหกรรมเป็นรายชนิดดังกล่าวข้างต้นซึ่งส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมหมู่บ้านอัจฉริยได้ว่าเป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็กในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งแบ่งแยกประเภทใหญ่ๆได้เป็น ๓ ประเภท ดังได้กล่าวแล้ว ซึ่งในการวิเคราะห์ได้แสดงให้เห็นถึงปัญหาและข้อจำกัดในการผลิต ตลอดจนข้อดีข้อเด่นของอุตสาหกรรมแต่ละชนิด การวิเคราะห์ในอุตสาหกรรมบางชนิดได้สิ้นสุดที่คำถามว่าจะแก้ปัญหาของอุตสาหกรรมนั้นอย่างไร หรือจะมีแนวทางในการพัฒนาและส่งเสริมอย่างไร อย่างไรก็ตามบทต่อไปจะเป็นการวิเคราะห์เชิงปริมาณในอุตสาหกรรมแต่ละประเภท ซึ่งจะให้เราละเอียดและช่วยให้เห็นภาพของอุตสาหกรรมแต่ละประเภทชัดเจนยิ่งขึ้น